

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 15, Issue: 3, August 2023

www.historystudies.net

ANTİK MEZOPOTAMYA SOSYAL DÜZENİNDE DEMONLAR: PAZUZU VE LAMAŞTU PARADOKSU

*Demons in the Social Order of Ancient Mesopotamia: Paradox of Pazuzu and
Lamaštu*

Dr. Öğr. Üyesi Yeşim Dilek

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

yesim.dilek@hbv.edu.tr

Makale Türü-Article Type : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-Received Date : 02.04.2023
Kabul Tarihi-Accepted Date : 09.05.2023
DOI Number : 10.9737/historystudies.1275543

Atıf – Citation:

Yeşim Dilek, "Antik Mezopotamya Sosyal Düzeninde
Demonlar: Pazuzu ve Lamaštu Paradoksu", *History Studies*,
15/3, Ağustos 2023, s. 551-561.

ANTİK MEZOPOTAMYA SOSYAL DÜZENİNDE DEMONLAR: PAZUZU VE LAMAŞTU PARADOKSU

Demons in the Social Order of Ancient Mesopotamia: Paradox of Pazuzu and Lamaštu

Yeşim Dilek *

Öz

Yaşamın her alanına yayılan paradoksal düşünme ve kişilerin karakterleriyle uyumsuz zıt davranışları, aslında birbirine tezat ancak aynı zamanda sinerjik ve sistem içerisinde birbiriyle ilişkili dualiteleri birlikte düşünmeyi gerektirmiştir. Dışarıdan tamamen zıt algılanan muğlak olgular aslında bir toplumun sosyal düzeninin oluşmasında oldukça önemli yer edinmektedir. Antik dönemlerde yaşayan halkların sosyal düzeni oluşturmak ve buldukları çağa ayak uydurmak için kendi yarattıkları olgular içerisinde hem düalist hem de ironik durumlar mevcuttur. Bu antik toplumlar arasında en göze çarpanı medeniyetin beşiği olarak görülen ve tarihte oldukça önemli bir yere sahip olan Antik Mezopotamya'dır. Mezopotamya'da tanrılarla birlikte koruyucular, iyi ve kötü ruhlar, demonlar ve hayaletler de dâhil olmak üzere birçok farklı türde insanüstü varlığın olduğuna inanılmıştır. Bu varlıklar sosyal düzen ve denge içerisine dâhil edilmiş ve böylece toplumsal yapının oluşumuna katkıları olmuştur. Bu çalışmanın amacı, Mezopotamya'nın sıra dışı demonlarından Pazuzu ve Lamaštu'yu farklı karakteristik özellikleri bağlamında sosyal düzen içerisinde paradoksal ve ironik yönlerini Nils P. Heeßel, Walter Farber, Wilfred Geoge Lambert ve Wiggermann'ın çalışmaları doğrultusunda ele almaktır.

Anahtar kelimeler: Antik Mezopotamya, Sosyal Düzen, Demonlar, Pazuzu, Lamaštu

Abstract

The paradoxical thinking that pervades every aspect of life and the contrasting behaviors of individuals that are incompatible with their characters have necessitated thinking together about dualities that are actually contrary to each other but at the same time synergistic and interrelated within the system. Ambiguous phenomena that are perceived as completely opposite from the outside actually play a very important role in the formation of the social order of a society. There were both dualistic and ironic situations within the phenomena created by the peoples living in ancient times in order to create social order and keep up with the age they were in. One of the most prominent among these ancient societies was Ancient Mesopotamia, which is regarded as the cradle of civilization and has a very important place in history. In Mesopotamia, along with gods, many different types of superhuman beings were believed to exist, including protectors, good and evil spirits, demons and ghosts. These beings were included in social order and balance and contributed to the formation of the social structure. The aim of this study is to examine the extraordinary Mesopotamian demons Pazuzu and Lamaštu in the context of their different characteristics and their paradoxical and ironic aspects within the social order in line with the works of Nils P. Heeßel, Walter Farber, Wilfred George Lambert and Wiggermann.

Keywords: Ancient Mesopotamia, Social Order Demons, Pazuzu, Lamaštu

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü
Ankara/ TÜRKİYE, yesim.dilek@hbv.edu.tr ORCID: 0000-0003-0863-5468.

Giriş

Coğrafi olarak Asur'un kuzeyinden Babil'in güneyine uzanan bir bölgeyi kapsayan, kronolojik olarak da MÖ 3. binyıldan 1. binyılın sonlarına kadar varlığını sürdüren antik Mezopotamya'nın toplumlari, hem nicelik hem de tür bakımından çeşitlilik gösteren bir dizi canavar ya da doğaüstü varlığa inanmışlardır. Antik Mezopotamya'nın dini ve edebi geleneği pek çok demon ve insanüstü figürü kapsamaktadır. Bu toplum iblis merkezli olmayan, ancak doğaüstü yaratıkların sürekli müdahil olduğu ve yaşamın içinde yer aldıkları, gerçek bir kargaşanın hükmettiği sosyal bir yapıya sahip olmuştur.¹ Tanrılar tarafından yaratılmış her oluşum, Mezopotamya'nın farklı toplumlarının bütünleşik ve ortak bir yönü olmuştur ve tarihleri boyunca bu bağlamda pek çok metinsel kanıt bırakmışlardır. Binlerce yıl boyunca bu figürler farklı şekillere ve biçimlere bürünebilmiş ve onlara karşı alınan önlemler de bu değişikliklere paralel olarak evrim geçirmiştir.² Mezopotamya'da demonlar genellikle bir bireyi yok edebilen hastalık, iktidarsızlık, kötü şans ya da talihsizlik gibi bir dizi rahatsızlığın dışsal sebebi olarak düşünülmüştür. Bununla birlikte, toplumun geneline, tanrılara ve evrenin temel düzenine karşı da bir tehdit oluşturmuşlardır. Bu nedenle, eylemlerinde büyük bir belirsizlik yer almaktadır. Yetenekleri, kökenleri ve yaptıklarıyla insan alanının ötesinde varlıklar olarak algılanan demonlar, bazı durumlarda olumlu ya da olumsuz davranabilir, başka bir şeytani tehdide karşı koruma olarak belirlendiklerinde ise çok farklı davranışlar sergileyebilirlerdi.³

Durkheim'ın belirttiğine göre hayatın kaynağı dini esaslardan oluşur ve aynı doğrultuda hayatı tahrip eden, parçalayan ve yok eden tüm unsurlar da yine bu esaslara bağlıdır.⁴ Antik Mezopotamya medeniyeti gibi bilimsel gerçeklikten yoksun antik toplumlar, başa çıkmak zorunda kaldıkları afet, hastalık, tahribat ve mutsuzluk gibi tüm negatif olayları kendilerince bir nedene bağlama ihtiyacı duymuşlar ve bu nedenleri tamamen dini esaslara dayandırmışlardır. Antik Mezopotamya'nın dini tasarımında evrenin sistemsel döngüsünü tanrılar düzenlerken olumsuz ve kötü durumlar da demonlarla ilişkilendirilmiştir. Demonların, tanrıların alt kademesinde bulunan, tanrılardan emir alarak kötülük ve olumsuzluk yaratabilen insanüstü varlıklar olduklarına inanılmıştır.⁵ İnsanların tanrılara olan yükümlülük ve görevlerini tam olarak yapmadıklarında ve ritüellerini düzgün uygulamadıklarında demonların görevlendirilip ya bir felaket ya da rahatsızlık verdikleri yazılı kaynaklarda açıkça görülmektedir.⁶

Antik Mezopotamya toplumunun sosyal yapısı, uygulanan ritüeller ve yazılı edebi eserlerinden anlaşıldığı kadarıyla kötümser, itaatkâr, tehdit yaratan ve huzur bozan demonlarla dolu bir yaşamdan oluşmaktaydı. Yazılı belgelerden ve ikonografilerden anlaşılan bu sosyal yapının arka planında ise Farber'a göre başka bir boyut yer almaktadır. Farber'ın iddiasına göre metinler ve ikonografiler kötülüklerden korunma, onları yok etme ve onlara karşı önlem almaya yönelik oluşturulmuşlardır. Bunun sebebi bu yöntemleri kendilerince keşfetmiş olmaları ve bunu kayıt altına almak zorunda kalmış olmalarıdır. Yolunda giden ve sistemli bir şekilde devam eden herhangi bir olayı kayıt altına alınmasına ihtiyaç duymadıklarını savunan Farber, Mezopotamya toplumunun amaca ve sonuca yönelik bir sosyal yaşam sürdürdüklerini ileri sürmüştür. Bu bağlamda demonların adlarına ritüellerde değil apokaliptik büyülerde rastlanmaktadır.

¹ Gina Konstantopoulos, "Demons and Exorcism in Ancient Mesopotamia", *Religion and Compass*, C. 14, S.10, Ekim 2020, s. 1.

² Demonların detaylı tanımlamaları için bkz. Jeremy Black-Anthony Green, *Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü. Tanrılar İfritle Semboller*, Köprü Kitapları, İstanbul 2017.

³ Konstantopoulos, *a.g.m.*, s. 2.

⁴ Emile Durkheim, *Dini Hayatın İlk Biçimleri*, Ataç Yayınları, İstanbul 2005, s. 337.

⁵ Jean Bottero, *Mezopotamya: Yazı Akıl Tanrılar*, Dost Kitabevi, Ankara 2012, s. 255.

⁶ ...“Onlar kasvetli, onların gölgeleri karanlık, onların bedenlerinde ışık yok, gizlice ve sinsini giderler, dümdüz yürümezler, pençelerinden acı safra damlar, ayak izleri şeytani zehir doludur.” Thornkill Jacobsen, *Karanlığın Hazinelei*, Paris Yayınları, İstanbul 2017, s. 25.

Demonların tanrıların emirleriyle aslında sosyal düzenin bir parçası olarak ve yaşamın düalist yönünde denge unsuru olarak yer aldıkları açıktır. Bu düalist yaklaşımın ve denge unsurunun en net örneğine ise Mezopotamya'nın en sıra dışı demonları olan Pazuzu ve Lamaštu metinlerinde ve görsellerinde rastlanmaktadır.⁷

Çalışmanın konusu bağlamında Pazuzu ve Lamaštu demonlarını içeren büyü ritüellerinin yer aldığı pek çok metne ulaşılmıştır. Pazuzu demonuyla bağlantılı metinlerin en başta gelenleri koruyucu bir figür olarak düşünülen Babil dönemine ait Pazuzu kafasında yer alan çivi yazılarıdır. Lambert'in belirttiği üzere, Babil'de bulunan Pazuzu başlarından ikisinde yazıt bulunmaktadır ve şans eseri Pazuzu'nun iyi bilinen iki yazıtından da birer örnek vardır. VA Bab 5 69, en son H. W. F. Saggs tarafından AfO 19 (1959/60), 123-127'de düzenlenen dört satırlık metnin bir başka örneğidir. Şimdiye kadar iblisin yeniden sunumları üzerine dört tek dilli Sümerce ve bir çift dilli kopya bilinmektedir, bunların hepsi ya Geç Asur ya da Geç Babil tarihlidir.⁸

Özellikle Lamaštu'ya karşı yapılan ritüellere dair en eski kanıtların, Sümerler döneminde TIM 9 63 Sümerce ve Akadca bir dizi efsun içerir YOS 11 88; Cl. 14f. no. 5:8. Eski Babil döneminde ise BIN 2 72, BM 122691, BM 120022, CBS 10455, YOS 11 19, YOS II 20; YOS 11 21 isimli ve numaralı belgeleri kapsarken Eski Asur dillerinde yazılmış büyülü sözlerde Bın 4 126 numaralı belgede onun tanımlandığını veya ona hitap edildiği ikinci binyılın başlarından (Orta Tunç Çağı) kaynaklandığı ortaya çıkarılmıştır.⁹ Lamaštu hakkındaki en eksiksiz bilgi kaynağı, Lamaštu'ya karşı yapılan bir büyü ritüelinin ilerleyişini anlatan, üç tablet üzerine yazılmış birinci binyıla ait bir metindir (SB). Metin yaklaşık 600 satırdan oluşmaktadır ve bunlardan sadece 30'u eksiktir ya da tam olarak korunmamıştır. Standartlaştırılmış biçimi nedeniyle bu seri "kanonik" olarak adlandırılır; Ninova (Ashurbanipal kütüphanesi), Sultantepe, Assur ve güney Mezopotamya'dan el yazmaları gün ışığına çıkmıştır.¹⁰ Wiggerman'ın belirttiğine göre, kanonik serinin efsunlarından biri Orta Babil muskalarında görülür; ilk binyıl muskaları benzer bir efsunla ya da kısmen Lamastu serisinden kısmen de başka yerlerden seçilmiş çeşitli efsunlarla yazılmıştır. Özellikle çocuk kaçıran kadınlara karşı yöneltilen kanonik serinin dışında, benzer ya da aynı büyü-ritüelleri diğer apotropaik şeytan çıkarma el kitapları bağlamında orada burada ortaya çıkar, Örneğin hamilelik ve doğumla ilgili bir ritüel koleksiyonunda (TCL 6 49, SBTU 3 118:121ff.), ve doğal olmayan bir şekilde heyecanlanan bebeklere karşı bir ritüelde Alternatif ritüellerden oluşan bir koleksiyon, kanonik serinin el yazmalarının gün ışığına çıkmadığı LB Uruk'tan (SBTU 3 84) kaynaklanmaktadır.¹¹

1. Pazuzu

Antik Mezopotamya'da sosyal yapının bizzat içerisinde aktif rol oynayan tanrılar ve onların yarattıkları tüm varlıklar arasında, insanlardan daha güçlü olan ve hatta zaman zaman tanrılara meydan okuyabilen iyi ya da kötü ruhlar, canavarlar ve demonlar yer almaktaydı. Bu demonlar arasında Pazuzu ve Lamaštu antik Mezopotamya'nın en fantastik, korkutucu, anlaşılmasız ve en karakteristik yapıya sahip yaratıkları arasında yer almışlardır. İblislerin kralı rolüyle Pazuzu, salgın hastalıklar ve yıkıcı rüzgârlarla ilişkilendirilmiş, ancak aynı zamanda kötü iblislere karşı bir koruma kaynağı olarak da kullanılmıştır. Onun bu paradoksal karakteri onu diğer kötü

⁷ Walter Farber, "Witchcraft, Magic and Divination in Ancient Mesopotamia", *Civilizations of the Ancient Near East*, Ed. J.M.Sasson, New York 1995, s. 1896.

⁸ Tek dilli: A = dört kanatlı Pazuzu'nun bronz heykelciği; I-4 satırları karışık Asur ve Babil yazısıyla yazılmıştır. Özel mülkiyet. H. W. F. Saggs in AfO 19 (1959/60), 123 f- B - taş baş; I-3 satırları Asur yazısıyla. Londra, British Museum: BM 91 874 (Fig. i). Daha önce C.J. Rich tarafından verilmiştir, Narrative of a Journey to the Site of Babylon in i 8 I i (I 8 3 9), Appendix to Second Memoir on Babylon, pl. 8, figs. 3a ve 3b [Rich, Second Memoir on Babylon (I8I 8), birinci levhadan yeniden basılmıştır]. Wilfred George Lambert, "Inscribed Pazuzu Heads from Babylon", *Archäologische Beiträge*, 1970, s. 41.

⁹ F.A.M. Wiggermann, "Lamashtu, Daughter of Anu. A Profile", In (Ed.), Birth in Babylonia and the bible: Its Mediterranean setting, Ed M. Stol, STYX Publications, Netherlands 2000, s. 218.

¹⁰ Wiggermann, *a.g.e.*, s. 218.

¹¹ Wiggermann, *a.g.e.*, s. 218.

güçlerden ayıran en önemli özelliği olmuştur. Bu demona ait en eski görsel kanıtlar MÖ 8. yüzyılın sonlarına doğru Nimrud'daki kraliyet mezarlarından ortaya çıkarılmıştır, ancak onu betimleyen pek çok nesne 7. veya 6. yüzyıla aittir.¹² En iyi bilinen tasvirlerinden bir bronz heykelcikte Pazuzu köpek surati, çenesi ve dişleri, patlak gözleri, boynuzları, pullu gövdesi, kuş pençeleri, devasa kanatları, akrep kuyruğu ve dik yılan penisi ile tasvir edilmiştir.¹³ Çok sayıda insan ve hayvan bedeni parçasının karmaşık bir aktarımını içeren bu heykelcik onun tam gelişmiş ikonografik profili olarak adlandırılabilen bir örnektir (Resim 1).

Resim 1: Pazuzu Heykelciği.¹⁴

İkonografilerin dışında bahsi geçen bu çalışmanın konusunu oluşturan iki demonun görsel betimlemelerinden çok karakterlerinin amaç ve işlevlerinin anlatıldığı metinler ve büyüler toplumdaki rollerini tanımlamaktadır. Pazuzu metinleri çoğunlukla küçük apotropaik (kötülük kovucu) nesnelere üzerine yazılmış kısa, standartlaştırılmış büyülerden oluşmaktadır. Bunlardan biri, Pazuzu'nun doğrudan kendi ağzından söylediği sözleri içerirken diğerleri, Pazuzu'ya hitaben yazılmış standart büyülerdir. Pazuzu'nun sıradışı bir demon olarak tanımlanması diğer demonları uzaklaştırarak insanları koruma eğiliminde olmasından kaynaklanmaktadır. Pazuzu'nun kökene dair bir muska üzerindeki bu çivi yazılı metin Nemrut'ta bulunmuştur. Bu muskada Pazuzu'nun, yeraltı tanrılarında Hanbu'nun oğlu olduğu belirtilmektedir. Bu, kendisini birinci tekil şahıs olarak tanımladığı büyü metninde açıkça görülmektedir: “Ben Pazuzu, Hanbu'nun oğlu, kötü hayaletlerin kraliyim. Titreyen yüce dağa tırmandım. Karşı çıktığım rüzgârlar batıya doğru gidiyordu. Teker teker kanatlarımı kırdım”.¹⁵ Bu büyü metninde Pazuzu, rüzgâr demonlarının kanatlarını kırdığını ifade etmektedir.

Diğer büyüler Pazuzu'nun yıkıcı gücünü detaylandıran uzun açıklamaları içermektedir: Toprağı kavurur, ağaçları soldurur, dağları dondurur ve genç erkek ve kadınlara saldırır. Bir diğer metin, bu demonun kötü tarafını ve ondan korkulduğunu ifade eden yıkıcı gücünü anlatır:

Sen, dağlara tırmanan kudretli kişi, Tüm rüzgârlara göğüs geren, Kızgın rüzgâr, korkunç yükseliyor, Şiddetli olan, öfkeli olan, öfkeyle gelen, Dünya bölgelerinde kükreyen, yüksek dağları harap eden, Bataklığı kavuran, sazlıklarını solduran. Ormanla yüzleşti, ağaçlarını düşürdü, Bahçeye geçti, meyvelerini düşürdü, Nehre indi, buz döktü, Kuru toprağa çıktı, onu kırağı ile kapladı, Genç adama vurdu, onu kamburlaştırdı, Genç kadına vurdu, rahmine çarptı, Nehre indi, buz döktü, Kuru toprağa çıktı, onu kırağı ile kapladı. İnsanoğlunun ıstırabı, insanoğlunun hastalığı, insanoğlunun acısı, Girdiğim eve girme, yaklaştığım evin yakınına gelme, yapma Benim yaklaştığım eve yaklaşma! Anu ve Antu'nun, Enlil ve Ninlil'in, Ea ve Damkina, cennet ve dünya! Büyü formülü?¹⁶

¹² Nils P. Heeßel, “Evil Against Evil: The Demon Pazuzu,” *SMSR*, C.77, S.2, 2011, s. 359.

¹³ Brett Maida, “Counterintuitive demons: Pazuzu and Lamaštu in Iconography, Text, and Cognition,” *Brill. Journal of Ancient Near Eastern Religions*, Vol. 18, 2018, s. 88.

¹⁴ Mezopotamya, MÖ. 8.-7. Yüzyıl. Bronz, 15 x 8.6 x 5.6 cm; MNB 467 ©Musée du Louvre.

¹⁵ BM 91874 (metin B) Heeßel, *a.g.m.*, s. 361.

¹⁶ VA 6958 Lambert, *a.g.m.*, s. 365, Heeßel, *a.g.m.*, s. 365.

Pazuzu'nun temsilinin yer aldığı kötü güçlere karşı kullanıldığı düşünülen pek çok koruyucu muska ortaya çıkartılmıştır. Bu muskalar oldukça çeşitli boyutlarda ve yerlerde koruyucu niteliğiyle ön plana çıkmıştır (Resim 2). Hastalığın demonların sebep olduğu kötülükler olarak görüldüğü Antik Mezopotamya'da tedavi ritüellerinde dahi bu demonun tasvirlerine ve büyü metinlerindeki kullanımına rastlanmıştır. Bu muskaların bazıları takı olabilecek kadar küçük ve kişisel iken bazıları ise metal ya da taştan yapılmış ve belirli bir alanı korumak amaçlı duvara asılmış bir şekilde koruyucu güç olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁷.

Resim 2: Pazuzu Kafası Tasvirli Kolye.¹⁸

Bunun yanı sıra hastalıklara sebep olduğu düşünülen demonları uzaklaştırmak için uygulanan iyileştirme ritüellerinde de büyü tedavi yöntemlerini uygulayan *āšipu'nun* Pazuzu'nun ismini ve heykellerini kullandığı yazılı metinlerden anlaşılmaktadır. Antik Mezopotamya'da pek çok farklı karakterde farklı insanüstü güç yer almaktadır. Bu figürlerden bazıları, nadiren ya da hiç değişmedikleri iyi niyetli ya da kötü niyetli rollerde yer alırken Pazuzu, büyülerde ve diğer rollerde paradoksal bir şekilde hem hastalık yaratan kötülüğü temsil ederken aynı zamanda da *āšipu'nun* yardımcısı olarak işlev görmüştür. Gerçekte, *āšipu* kendisini savaşıcağı iblislerle yakınlaşmak zorundaydı. Hastayı iyileştirirken, rahatsızlığın kökenindeki iblislerle veya büyücülükle savaşmak, hastanın iyileşmesini sağlamak için onları yenmek zorundaydı; bu savaş tedavi ritüel metinlerinde dolaylı veya açık bir şekilde ifade edilebilirdi¹⁹. Yeni Asur dönemine ait bir tedavi ritüelinde Pazuzu'nun kafasını tasvir eden bir objenin kullanımına dair bir talimat yer almaktadır: “Yaptığın bir Pazuzu başını ya hasta kişi elinde tutar ya da sen onu hastanın başına bağlarsın. Onu her ne kötülük tutarsa (onu) göreceksin ve yanına yaklaşmayacak. Hasta iyileşecek”.

20

Apotropaik işlev açısından Pazuzu bağımsız bir faildir ve desteğini doğrudan *āšipu*'ya vermez; bunun yerine, büyülerdeki konuşması normalde büyücüye atfedilen sözlerin yakın bir yankısıdır. Pazuzu'yu içeren efsunlar genellikle birinci şahsın yani Pazuzu'nun bakış açısından anlatılmıştır. Bu ayrım, Pazuzu'nun apotropaik büyülerde kullanımı ile diğer iblislerin yardımsever rollerde istihdamı arasındaki kavramsal farkın simgesidir. Metinlerden Pazuzu'nun temsillerinin çoğunlukla kişisel koruyucu muska olarak takıldığı ve daha büyük örneklerinin ritüellerde kullanıldığı ya da odaları ve binaları korumak için duvarlara asıldığı görülmektedir. Pazuzu demonunun kötülük kovucu olarak düşünülmesinin en belirgin olduğu nokta ise dişil Lamaštu demonu ile olan karmaşık ve özel ilişkisidir.

2. Lamaštu

Lamaštu'da tıpkı Pazuzu gibi kendisine has özellikler taşıyan, diğer dişi demonlara nazaran oldukça sıra dışı bir demondur. Walter Farber'ın şeytani bir güç, kötülüğün ve saldırganlığın kişileştirilmesi olarak tanımladığı şeytani bir figür olan Lamaštu'nun görsellerinde de Pazuzu

¹⁷ Heeßel, *a.g.m.*, s. 365.

¹⁸ Asur, MÖ. 8.-7. Yüzyıl, Bronz, 4.3 x 2.65 x 2.65 cm; MMA 1993.181 ©Metropolitan Museum of Art.

¹⁹ Gina. V. Konstantopoulos, *They are Seven: Demons and Monsters in the Mesopotamian Textual and Artistic Tradition*. (Near Eastern Studies Michigan University Yayınlanmamış Doktora Tezi), Michigan, 2015 s. 45.

²⁰ Heeßel, *a.g.m.*, s. 362.

demonunun tasvirine benzer tam olarak gelişmiş bir ikonografiyi yansıttığını belirtir.²¹ Lamaštu, eski Mezopotamyalılar tarafından inanılan tüm kötü güçler arasında ön plana çıkan, Sümerce Dimme ve Akadca Lamaštu olarak adlandırılan çocuk kaçıran dişi bir iblistir. Diğer demonlar genellikle gruplar halinde hareket eden ve birbirlerinden pek de farklı olmayan belirsiz varlıklar olarak kalırken, Lamaštu'ya ait mitolojik hikâyeler, ikonografisi ve tanınabilir yıkıcı bir eylem modeline sahip olan farklı bir kişilik haline gelmiştir. Açıkça ilham verdiği korku, büyü ritüelleri, otlar, taşlar, muskalar, yardımsever tanrılar ve ruhların desteğini içeren çeşitli karşı önlemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.²² Hamile bir kadını Lamaštu demonundan korumak için uygulanan bir ritüel uygulama metni şu şekildedir:

“Beyaz ‘KA’ taşlarını beyaz yünden bir ipe diz. Beş parmak boşluklarla; ‘haltu’ taşından silindir mühürü, ‘şubu’ taşından mühürü, erkek ‘šu’ taşını ve dişi ‘šu’ taşını diz ve kadının boynuna as. Sağdaki bir şubu taşını sağ eline iliştir. Soldaki şubu taşını sol elinde iliştir. Bir hurma taşını, bir SAB taşını, bir maşu taşını, bir asgigi taşını beline iliştir. Bir nibu taşını, halalu taşını, sağ ayağına, bir akik ve bir lapis lazuliyi sol ayağına iliştir.”²³

Bu karşı önlemler arkeolojik kayıtlarda da izlerini bırakmış, yazılı ve figüratif kaynaklar sayesinde dişi şeytanın profili yeniden inşa edilebilmiştir (resim 3).

Resim 3: Lamaštu Levhası²⁴

Lamaštu, öncelikle ve ironik bir biçimde tanrı Anu'nun²⁵ kızı olarak ilahi değerler kazanan ve bu yönüyle diğer tüm demonlardan farklı bir mertebeye sahip olan farklı bir demondur. MÖ 2. binyılın başlarından itibaren ikonografik temsillerde yer alan dişi bir iblis olan Lamaštu'ya karşı, onu ve niteliklerinin tamamını tanımlamak gibi bir faydası da olan, son derece ayrıntılı bir dizi ritüel büyüyle karşı konulmuştur²⁶ İkonografisi ve özellikleri zaman içinde gelişip değişse de ve ayrıca köken bölgelerine göre farklı özellikler kazanıyor gibi görünse de, Lamaštu, sabit kalan belirli niteliklere sahip olmuştur.²⁷ Belirtildiği üzere, bu dişi iblisin en belirgin özelliği bir tanrının kızı olması ve bu özelliğiyle aslen ilahi bir soyağacının içinde olmasıdır. Uygunsuz eylemleri nedeniyle (Anu'nun) onu aşağı inmeye zorladığı ve yeryüzünde tapınılacak bir yer vermediğini anlatan metinler, onun diğer demonlardan farklılığını ortaya koymaktadır.²⁸ Dolayısıyla Lamaštu'nun bir zamanlar ilahi olduğu ve kötülüğü seçmesi onu diğer kötü güçlerden ayırt eden farklı bir karakteristik özelliktir. Gençleri, özellikle de bebekleri ve hamile kadınları avlama alışkanlığı bahsedilen yakışsız eylemleri nedeniyle bu rütbeden ve ona borçlu olunan sunulardan mahrum bırakılmıştır. Lamaštu'nun en belirgin yaptığı kötülük ebe rolüne girerek bebekleri öldürmesidir. "Bana oğullarınızı getirin ki onları emzireyim, kızlarınızı getirin ki onları

²¹ Walter Farber, *Lamaštu: An Edition of the Canonical Series of Lamaštu Incantations and Rituals and Related Texts from the Second and First Millennia BCE*. Winona Lake, Eisenbrauns 2014, s. 3.

²² Black-Green, a.g.e., 195.

²³ Beatrice L. Goff, "The Rôle of Amulets in Mesopotamian Ritual Texts", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes, The Warburg Institute*, Vol. 19, No. 1/2, 1956, s.18.

²⁴ Asur MÖ. 7.- 6. yüzyıl; Kireçtaşı, 5 x 6.2 x 1.4 cm; MMA 86.11.2 ©Metropolitan Museum of Art.

²⁵ ANU evrenin üst kesiminin, yukarının yani göğün tanrısıydı ve yaratılıştaki ilk hareketi başlatan doğaüstü güçtü. 'ANU' kelimesi Sümerce gökyüzü anlamına gelmekteydi. Black-Green, a.g.e., 38-39.

²⁶ Farber, a.g.e. s.4.

²⁷ Wiggermann, a.g.e., s. 220-224.

²⁸ BIN 4126 (OA). Wiggermann, a.g.e., s. 225.

emzireyim, göğüslerimi kızlarınızın ağzına koyayım." Kurbanını ele geçirdiğinde, onu zehirli sütüyle ya da boğarak öldürdüğü yazılı metinlerden anlaşılmaktadır.²⁹ Bu demondan korunmak ve onu uzak tutmak için "Lamaštu levhaları" olarak adlandırılan metal veya taştan levhaların yanı sıra belirli yaratık ve nesne sunumlarının da yapıldığı bilinmektedir.³⁰

Kültepe kazılarında ortaya çıkartılan BIN 4, 126 ve Kt. 94/k 821 olarak numaralandırılmış belgelerin bu demondan koruma amaçlı olduğu düşünülmektedir. Kt. 94/k 821 numaralı tablet muska şeklindedir ve üst kısmında bir delik bulunmaktadır. Bir hastanın iyileşmesine yardımcı olması amacıyla ya da evdeki kötü ruhu kovmak amaçlı odanın duvarına asılmış olduğu var sayılmaktadır.³¹ Bu muska şeklindeki tabletin 1-22 satırları bu demonun özelliklerini verebileceği hasarları açıklamaktadır.

"O (Lamaştum), öfke ve korku veren, kötülüklerin tanrıçası, dişi kurt, Tanrı Anu'nun kızıdır. O sazlıkların/ağulların içinde yaşar ve (buraların) içi onun sığınağıdır. Hareketli genç adamı yakalar. Yeni doğmuş erkek bebekleri hasta eder. Küçükbaş hayvanlara zarar verir. Büyü, cenin suyu içilmesidir. Büyü benim değildir. Büyülerin efendisi Ninkil'in büyüüdür."

Bugüne kadar ortaya çıkartılan Lamaštu metinlerinin Pazuzu metinlerine göre daha çok olduğu görülmektedir. Pazuzu metinlerinin aksine, metinler onun ortaya çıkışı hakkında daha çok detay vermektedir. Örneğin, Eski Babil metni onun kökeninden şu şekilde bahseder: "Anu onu doğurdu, Ea onu büyüttü. Enlil onu dişi bir aslanın yüzüne mahkûm etti. O öfkeli". Birinci binyıla ait bir metnin ise daha ayrıntılı bir anatomik tanım sunduğu görülmektedir: Baş aslan başıdır, dişleri eşek dişidir. Dudakları fırtınadır ve ölüm saçar. Dağların derinliklerinden inmiş, bir aslan gibi kükrer, bir fahişe gibi sürekli inler.³²

Lamaštu'nun yaşadığı yerlere ve yaptığı kötülükler dair bazı detaylar da yazılı kaynaklardan anlaşılmaktadır: "gübre arasında yaşar", "öküzleri ve eşekleri engeller", "genç erkekleri ve kızları öldürür", "hamile kadının bebeğini çekip çıkarır" gibi. Yaygın olarak Lamaštu metinlerinde bu demonun genel betimlemeleri şu şekildedir:

"Kavurucu sığağa, ateşe, soğuğa, dona ve buza bürünmüştür. Meyan ağacının kökünü, iffetli ağacın tohumlarını, kavağın meyvesini, nehir çayırının gururunu şımarttı. Bir nehri geçerek, onu bulanıklaştırdı. Bir duvara yaslanarak onu çamura buladı. Yaşlı bir adamı ele geçirdiğinde, ona "Yok Edici" derler. Genç bir adamı yakaladığında, ona "Kıyıcı" derler. Genç bir kadını ele geçirdiğinde ona "Lamaštu" derler. Bir bebeği ele geçirdiğinde, ona "Dimme" derler. Çünkü sen (Lamaštu) buraya geldin ve onun yüzüne saldırdın, eklemeleri tuttun, uzuvları yok ettin, (şimdi) kasları tüketiyorsun, sınırları büküyorsun, yüzleri yeşile çeviriyorsun, yüz hatlarını olmaması gerektiği gibi çeviriyorsun, depresyona neden oluyorsun, bedenleri ateş gibi yakıyorsun".³³

3. Toplumsal Düzendeki Pazuzu ve Lamaštu

Pazuzu'yu içeren ve Lamaštu'ya karşı olan büyüler yıkıcı kötülüğü yani Lamaštu'yu engelleyemeye çalışarak dolayısıyla faydalı bir yöne yönlendirmektedir. Pazuzu demonunun saldırganlığı Lamaštu'nun kötü niyetine karşıdır ve bu bakımdan apotropaik bir güç olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte, Pazuzu'nun amacı Lamaštu ile mücadele ederken, aslında hamile kadınları, bebekleri ve yaşamın sürdürülmesine yaşam vermeye yönelik bir koruma olgusu ve yaşam döngüsü ortaya çıkar ve bu da zarar veren kötü bir güç olarak betimlenen bir demondan beklenmeyen oldukça ironik bir durumdur.

²⁹ Wiggermann, *a.g.e.*, s. 225.

³⁰ Ebru Mandacı, "Arkeolojik ve Yazılı Kaynaklar Işığında Eski Mezopotamya Toplumlarında Büyü ve Büyücülük", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2016, C.8, S.16, s. 220.

³¹ Hakan Erol, "Kültepe'de Bulunan Büyü Metinleri", *Aktüel Arkeoloji*, C. 35, 2013, s. 67.

³² Johanna Stuckey, "Goddesses and Demons: Some Thoughts" *Matrifocus Cross-Quarterly for the Goddess Woman*, 2007, Vol. 6, No. 3, s. 3.

³³ Maidan, *a.g.m.*, s. 107.

Antik Mezopotamya'nın sosyal düzeni içerisinde Pazuzu demonunun dişi Lamaštu 'ya karşı bir koruma olarak kullanılması ve kendine özgü erkekliği de dişi şeytanla tezat oluşturması aynı zamanda Antik Mezopotamya'nın ataerkil toplumunun da bir yansıması olarak düşünülebilir. Pazuzu'nun koruma görevinin özellikle hamile kadımlar tarafından istendiği düşünülmektedir ve Pazuzu'nun başını tasvir eden kolyelerin yapılması ve takıların da genellikle kadımlar tarafından kullanılma eğiliminde olması, Pazuzu'nun kadımlar üzerindeki koruyuculuğuna işaret etmektedir. Kaçar, BM 91874 (metin B)'de bahsi geçen yüce dağın hamile bir kadının göbeği olduğunu, Pazuzu'nun dağda rastladığı batı rüzgarlarının ise kadına ve karnındaki bebeğine zarar vermek isteyen kötücül varlıkları temsil ettiğini belirterek. Hamile kadının kötü varlıklara, özellikle de Lamaštu'ya karşı boynuna taktığı Pazuzu başı, aşağıya doğru yani kadının göbeğine doğru baktığı yorumunu yapmıştır.³⁴ Bu demon Lamaštu'ya karşı çıkararak onu yer altı dünyasına indirmeye çabalamaktaydı ve böylece dişi demonun hedef alacağı kadımlara ve bebeklere koruma sağlamaktaydı (resim 4). Yukarıda giriş bölümünde de bahsedilen yazılı metinlerden ve ikonografilerden anlaşıldığı üzere, Pazuzu figürü Lamaštu'yu savuşturmak için koruyucu olarak kullanılırken, Pazuzu'nun kendisi de "kötü rüzgâr iblislerinin" krallığını iddia etmektedir. Bu bağlamda Pazuzu'nun paradoksal davranışları ve ironik yapısı tamamen toplumsal düzen ve sosyal yapıyı ayakta tutma ile ilişkili olarak sosyal düzenin içerisinde var edildiği düşünülebilir.³⁵

Resim 4: Pazuzu'nun tuttuğu Lamaštu'ya karşı korumayı tasvir eden levha.³⁶

Lamaštu'nun toplumsal düzeni sağlamadaki ironik rolü ise onun nüfus artışının neden olabileceği sistem bozukluklarına karşı yeni doğumlara engel olması için sistemin içine dâhil edilme ihtimalidir. Şeytani varlığa karşı tasarlanan büyülerde genellikle onun bebekleri kendi göğsünde emzirme arzusundan bahsedilir, ancak sütü zehir ve hastalık taşır. Özünde, Lamaštu annelik kavramının tersine çevrilmesini, doğal düzenin açık bir sapkınlığını temsil ediyor gibi algılansa da bu yansımanın nüfus kontrolü gibi farklı bir anlamı olduğu da düşünülebilir. Bunun en belirgin görüldüğü metin Mezopotamya'nın tufan hikâyelerinden biri olan MÖ 2. binyılın başlarına ait Akad miti Atrahasis'de karşımıza çıkmaktadır. Tanrıların Lamaštu'yu kontrolsüz nüfus artışına karşı yerleşik bir kontrol önlemi olarak nasıl kurduklarını anlatır Atrahasis mitine göre insanlar yaratıldıktan sonra gürültü o kadar artar ki, Enlil uykusunda rahatsız olur ve bu da onu, insanlığı kırbaçlayan bir tufan yaratmaya ve radikal önlemler almaya zorlar. Tufandan sonra insan kozmosu, tufana yol açan olayların tekrarlanmasını önlemek için daha az liberal bir temelde yeniden düzenlenir. Nüfus artışını kontrol altında tutmak için bazı kadın türlerinin çocuk doğurmasına izin verilmez ve *yok edici* Pāšittu (Lamaštu'nun diğer bir adı), "bebeği onu doğuran kadının kucağından almak" için çağrılır. Bu bağlamda Lamaštu'nun ilahi düzenin bir parçası olduğu çok açıktır ve masum varlıkları öldürür çünkü onlar fazladır. Bu da Lamaštu'nun

³⁴ Abdulgani Kaçar, "Eski Mezopotamya Kültüründe Tılsım İnanışı ve Bazı Tılsımlı Objeler", *ArAn*, C. 13, S.1, 2019, s.74.

³⁵ Konstantopoulos, *a.g.m.*, s.5.

³⁶ Yeni Asur Dönemi, Louvre Museum.

paradoksal yönünü bir nevi toplumsal düzeni sağlamak için topluma zarar verecek olan nüfus artışını kontrol altına alma işlevini göstermektedir. Bu görevle Lamaştu'nun yaptığı eylemler de saf kötülükten çıkıp yasallaştırılmıştır.³⁷

Sonuç

İnsanoğlu, topluluklar halinde yaşamaya başlamasıyla birlikte sosyal, kültürel ve toplumsal bir sistem oluşturma ihtiyacı duymuştur. Bu sosyal düzen içerisinde de yaşam şartlarına bağlı olarak belirli sistematik olgular oluşturmak durumunda kalmıştır. Antik toplumlar yaşadıkları dönem ve zaman ile doğru orantılı olarak pek çok insanüstü varlığın da sosyal düzenin içerisinde yer aldığı tanrıların yarattığı ve var ettiği bir evren olgusu ile kendilerine özgü belirli sistemler oluşturmuşlardır.

Antik toplumların en önemlileri arasında yer alan Mezopotamya'nın inanç sisteminde yaratılmış olan tüm varlıkların ve tanrıların bir amacının olduğuna inanılmıştır. Tanrıların ölümsüzlükleri ve yaratma ve yok etme güçleri onları diğer insanüstü varlıklardan ayıran en büyük ayrıcalıkları olarak görülmüştür. Fakat Mezopotamya'da doğaüstü güçlere sahip figürlerin tamamı tanrılardan ibaret olarak tasarlanmamıştır. Bu toplumun inanç sisteminde tanrılar ve onlar tarafından yaratılan tüm canlılar ve nebati varlıklar arasında insanlardan daha güçlü ve farklı yeteneklere sahip olan hatta bazen tanrılara karşı çıkabilen birtakım ruhlar, kötü güçler, hayaletler ve demonlar yer almıştır. Yani Mezopotamya inanç sistemi tanrılar, demonlar, ve kötü yaratıklar gibi pek çok doğaüstü güce sahip varlıklar ile harmanlanmış sosyal bir düzen oluşturmuştur. Bu sistemde bu kadar farklı var oluşun yer almasının sebebi ise toplumsal düzeni ayakta tutup denge unsuru olarak demonların sisteme dâhil edilmesini gerektiren durumlar olmasıdır.

Antik Mezopotamya'da görevlerine ya da tasvirlerine göre tam ve kesin olarak kategorize edilemeyen sayısız demon ve canavarın mevcut olduğu bilinmektedir. Bu varlıklara inanılmasının kendi içerisinde sosyal düzenin ve sistemin oluşturulması açısından bir mantığı bulunmaktadır. Günümüzde doğaüstü olarak görülen bu güçler aslında o dönem ve o coğrafyada yaşayan insanlar için tamamen gerçeği yansıtan doğal varlıklardı. Bu varlıkların her birinin bölgenin inanç sistemi içerisinde kendine özgü önemli rolleri olmuştur. Antik Mezopotamya demonları arasından Pazuzu ve Lamaştu'nun paradoksal kimlikleri ve ironik davranışları bu kötü güç olarak görülen varlıkları sosyal düzen ve sistem bağlamında diğerlerinden ayrı tutulmasını gerektirmiştir. Bu iki demonla ilgili ikonografiler onların görünüşü olarak kötü yaratılışlarını yansıtırken metinlerdeki betimlemeleri de bu özelliklerini desteklemektedir. Ancak bu kötü güç olarak yansıyan tasvirlerinin yanında özünde toplumsal düzeni ve dengeyi sağlayıcı davranışlar olduğu ve sistem içerisinde mantıksal bir yere oturtulduğu görülmektedir.

³⁷Wilfred George Lambert -Alan Millard, *Atra-Hasis: The Babylonian Story of the Flood*, Clarendon Press, Oxford 1969.

Kaynakça

- BLACK, Jeremy-GREEN, Anthony, *Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü. Tanrılar İfritler Semboller*, Köprü Kitapları, İstanbul 2017.
- BOTTERO, Jean, *Mezopotamya: Yazı Akıl Tanrılar*, Dost Kitabevi, Ankara 2012.
- DURKHEIM, Emile, *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*, Ataç Yayınları, İstanbul 2005.
- EROL, Hakan, “Kültepe’de Bulunan Büyü Metinleri”, *Aktüel Arkeoloji*, S. 5, 2013, s. 66- 67.
- FARBER Walter, “Witchcraft, Magic and Divination in Ancient Mesopotamia”, *Civilizations of the Ancient Near East*, Ed. J.M.Sasson, New York 1995, s. 1895-1909.
- FARBER, Walter, *Lamaštu: An Edition of the Canonical Series of Lamaštu Incantations and Rituals and Related Texts from the Second and First Millennia BCE*, Winona Lake: Eisenbrauns 2014.
- GOFF, L. Beatrice, “The Rôle of Amulets in Mesopotamian Ritual Texts”, *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes, The Warburg Institute*, Vol. 19, No. 1/2, 1956, s. 1-39.
- HEEBEL, P. Nils,” “Evil Against Evil: The Demon Pazuzu,” *SMSR*, C. 77, S.2, 2011, s. 357–68.
- JACOBSEN, Thornhill, *Karanlığın Hazineleri*, Paris Yayınları, İstanbul 2017.
- KAÇAR, Abdulgani, “Eski Mezopotamya Kültüründe Tılsım İnanışı ve Bazı Tılsımlı Objeler”, *ArAn*, C. 13, S.1, 2019, s. 69-81.
- KONSTANTOPOULOS, V. Gina, “Demons and exorcism in ancient Mesopotamia”, *Religion and Compass*, C. 14, S.10, Ekim 2020, s. 1-14.
- KONSTANTOPOULOS, V. Gina, *They are Seven: Demons and Monsters in the Mesopotamian Textual and Artistic Tradition*. (Near Eastern Studies Michigan University Yayınlanmamış Doktora Tezi), Michigan 2015.
- LAMBERT, W. George –MILLARD, Alan Millard, *Atra-Hasīs: The Babylonian Story of the Flood*, Clarendon Press, Oxford 1969.
- LAMBERT, W. George, “Inscribed Pazuzu Heads from Babylon”, *Archäologische Beiträge*, 1970, s. 41-47.
- MAIDEN, Brett, “Counterintuitive demons: Pazuzu and Lamaštu in Iconography, Text, and Cognition,” *Brill. Journal of Ancient Near Eastern Religions*, Vol.18, 2018, s. 86–110.
- MANDACI, Ebru, “Arkeolojik ve Yazılı Kaynaklar Işığında Eski Mezopotamya Toplumlarında Büyü ve Büyücülük” *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.8, S.16, 2016, s 217-232.
- MICHEL, Cecile Michel, “Une incantation paléo-assyrienne contre Lamaštum”, *Orientalia*, Vol. 66, 1997, s. 58-64.
- STUCKEY, Johanna, “Goddesses and Demons: Some Thoughts” *Matrifocus Cross-Quarterly for the Goddess Woman*, Vol. 6, No.3, 2007, s.1-8.
- WIGGERMANN, F.A.M., “Lamashtu, Daughter of Anu. A Profile”, *Birth in Babylonia and the Bible: Its Mediterranean Setting*, Ed. M. Stol, STYX Publications, Netherlands 2000, s. 217-252.

Summary

The aim of this study is to examine Pazuzu and Lamaštu, the extraordinary demons of ancient Mesopotamia, in the context of their different characteristics and their paradoxical and ironic aspects within the social order. The ancient Mesopotamian civilization, located between the Euphrates and Tigris rivers, formed a very important civilization that hosted many cultures for thousands of years. Until the spread of Christianity in the region, this civilization had a polytheistic belief system consisting of gods with many different tasks. In the belief system of Mesopotamia, one of the most important ancient societies, all beings had a purpose. In the Mesopotamian religious system, the cosmos was not only composed of gods, humans and animals. In addition to these species, beings created by the gods, such as demons, good and evil spirits and protectors, have also become part of the universe they lived in. The belief in these beings had a logic in itself in terms of creating a social order and system. These forces, which are regarded as supernatural today, were actually natural beings that reflected the reality for the people living in that period and in that geography. Each of these beings had its own important role in the belief system of the region. In other words, the Mesopotamian belief system blended a social order and balance with many supernatural beings such as gods, demons, heroes and monsters. The reason why there were so many different beings in this system was that there were situations that required the inclusion of demons in the system as an element of balance to maintain social order.

It is known that in ancient Mesopotamia there were numerous demons and monsters that could not be fully categorized according to their functions or visual depictions. Among the demons, the paradoxical identities and ironic behavior of Pazuzu and Lamaštu necessitated the separation of these beings seen as evil forces in the context of social order and system. Among the demons of Mesopotamia, Pazuzu and Lamaštu were two important forces with quite different characteristics from other demons. While the paradoxical aspects of these demons gave them different characteristics, it is also understood that they had various positive tasks such as maintaining social order and social balance, which is quite ironic for the concept of a demon, which is recognised as an evil power. While the iconography of these two demons reflects their evil nature in their appearance, their depictions in the texts also support these characteristics. However, in addition to their portrayal as evil forces, it is seen that they had behaviors that protect social order and balance, and that they were placed in a logical place within the system. In his role as king of demons, Pazuzu was associated with plagues and destructive winds, but he was also used as a source of protection against evil demons. It is this paradoxical character that distinguishes him from other evil forces. In addition, Lamaštu was also a different kind of demon who, first of all and ironically, gained divine values as the daughter of the god Anu, and in this respect she had a different rank from all other demons. In iconographic representations from the early 2nd millennium BC on, Lamaštu was countered by a series of highly elaborate ritual incantations that had the added benefit of defining her and all of her attributes. The spells involving Pazuzu and against Lamaštu attempt to thwart the destructive evil that is Lamaštu, and thus redirect it in a beneficial direction.

The Pazuzu demon's aggression was directed against Lamaštu's malevolence and in this respect, it can be considered an apotropaic force. However, while his purpose was to fight against Lamaštu, there was a balancing act of protecting pregnant women, babies and sustaining life, which is quite ironic and not expected from a demon depicted as an evil force that caused harm. The ironic role of Lamaštu in maintaining social order is the possibility of its inclusion in the system to prevent new births against system disorders that might be caused by population growth.

